

การปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

อาจารย์ จตุพล อังศุเวช

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทคัดย่อ

กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยมายาวนานกว่าสองศตวรรษ โดยยังสามารถคงตัวตนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและต้องการแสดงออกถึงเอกลักษณ์อันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ดังเช่น การใส่เสื้อฮีของชาวลาวโซ่ง หรือผ้าย้อมครามของชาวลาวครั่ง ซึ่งสามารถสะท้อนย้อนถึงอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มได้เป็นอย่างดี ส่วนในแง่ของการอยู่อาศัยมีการรับเอารูปแบบเรือนไทยเข้ามาประยุกต์กับการอยู่อาศัยของตนเนื่องด้วยบริบทแวดล้อมวิถีชีวิต และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แปรเปลี่ยนไป

การปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นลาวไท-ลาว ในบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย” ซึ่งเน้นศึกษาถึงอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว เพื่อช่วยเติมเต็มฐานความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวเพื่อดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท-ลาว ในบริบทของประเทศไทยเป็นสำคัญ โดยการเปรียบเทียบความเหมือน-ต่างของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่น และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่น โดยเปรียบเทียบกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ตั้งถิ่นฐานในบริบทลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยกับกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานในบริบทเดิม ประกอบด้วยลาวพวนที่ตั้งถิ่นฐานเดิมในแขวงเชียงขวาง ลาวเวียงที่ตั้งถิ่นฐานเดิมในนครหลวงเวียงจันทน์ ลาวครั่งที่คาดว่าตั้งถิ่นฐานเดิมในแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และลาวโซ่งหรือไทดำที่ตั้งถิ่นฐานเดิมในจังหวัดเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม

จากการค้นคว้าภาคเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนกรณีศึกษาพบว่า ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นไท-ลาวทั้งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม และประเทศไทยต่างก็มีพลวัต และแนวทางการปรับตัวที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทแวดล้อม วิถีชีวิต คติความเชื่อและประเพณีที่แตกต่างกัน หากแต่ยังคงอัตลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับเรือน โดยสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับการใช้ที่ว่างภายในเรือน

คำสำคัญ : การปรับตัว ที่ว่างภายใน เรือนพื้นถิ่น ชาติพันธุ์ไท-ลาว

บทนำ

ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่น มีความสัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอยอย่างแยกกันไม่ออก ทั้งที่เป็นการตอบสนองการใช้งานในชีวิตประจำวัน และการแสดงออกถึงคติความเชื่อ วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มเพื่อระบุตัวตนแห่งชาติพันธุ์ของตน

เรื่องราวการปรับตัวของที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ในบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย” ซึ่งเป็นการศึกษาเปรียบเทียบถึงการปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งโดนกวาดต้อนอพยพย้ายถิ่นฐานหลายครั้งหลายคราจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศเวียดนาม ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรีกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคกลางของประเทศไทย ได้แก่ ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี ซึ่งเป็นบริบทที่แตกต่างไปจากบริบทเดิมอย่างสิ้นเชิง หากแต่ยังคงต้องการแสดงออกถึงอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ของตนอย่างเข้มแข็ง ซึ่งแม้รูปแบบของการเรือนจะมีพลวัตแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และบริบทแวดล้อมที่แตกต่างออกไปจากเดิม แต่การใช้ที่ว่างภายในเรือนกลับสะท้อนถึงอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไว้ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้ต้องการค้นหาว่าการปรับตัวทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริบทดั้งเดิม ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศเวียดนามกับบริบทลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย โดยจำแนกวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

- ศึกษาความเหมือน-ต่างของการใช้ที่ว่างภายในเรือน
- ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างภายในเรือน ได้แก่ สภาพแวดล้อมของเรือน วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเรือน ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ว่างภายในเรือน

วิธีการและเครื่องมือ

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ ได้แก่ การสำรวจพื้นที่ ค้นหาข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์ โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

- การสำรวจร่างวัด (Measure Drawing) ใช้ในการเก็บข้อมูลสภาพทางกายภาพของเรือนและผังบริเวณเรือนเพื่อจัดทำแบบสถาปัตยกรรม
- สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) โดยเลือกสัมภาษณ์เจ้าของเรือนกรณีศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลสภาพปัจจุบันของสถาปัตยกรรม ผู้คน และชุมชน
- รวบรวมข้อมูลภาคเอกสารของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ลาว โดยเฉพาะวิถีชีวิตด้านการอยู่อาศัย ลักษณะทางกายภาพของเรือนและการใช้ที่ว่างภายในเรือน
- วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการที่เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ในการพิจารณาแยกแยะความเหมือนและความต่างของแบบแผนการใช้ที่ว่างภายในเรือน โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัเรือนและการวางผัง ความเชื่อมโยงกับกิจกรรมต่างๆ

วิธีการเลือกพื้นที่ศึกษา

การเลือกพื้นที่ศึกษา คัดสรรกลุ่มตัวอย่างจากการศึกษา “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย” (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ, 2553) เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา ใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย

ชุมชนลาวพวน

สปป.ลาว : บ.หมี่ เมืองปาก และ บ.กาง เมืองคูน แขวงเชียงขวาง
ประเทศไทย : บ.มะขามล้ม และ บ.โคกโก อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ชุมชนลาวเวียง

สปป.ลาว : บ.ดอนหนูน เมืองไซธานี และ บ.หัวห้า เมืองทาดทรายฟอง
บ.ห้องคำ เมืองจันทะบุรี นครหลวงเวียงจันทน์
ประเทศไทย : บ.ชุน และ บ.เลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ชุมชนลาวครั่ง

สปป.ลาว : บ.เชียงแมน เมืองจอมเพชร บ.ปากอู และ บ.ช่างไห เมืองปากอู แขวงหลวงพระบาง
ประเทศไทย : บ.กุดจอก อำเภอหนองมะโมง และ บ.เนินขาม อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท

ชุมชนลาวโซ่ง

ประเทศเวียดนาม : บ.กู่ อำเภอมายเซิน จังหวัดเซินลา
บ.เหม็น อำเภอแฉงเหนือ และ บ.บาน อำเภอวันเหยา จังหวัดเตียนเบียนฟู
ประเทศไทย : บ.เขาย้อย บ.หนองปรัง และ บ.หนองเข้ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

เป็นอยู่อย่าง ไท-ลาว

ลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง และลาวโซ่ง ได้รับการจำแนกอยู่ในกลุ่ม ชนชาติลาวลุ่ม ซึ่งหมายรวมถึงชาวลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตที่ราบต่ำ ใช้ภาษาในกลุ่ม ตระกูลภาษาไท-กะได ระบบเศรษฐกิจโดยรวมเป็นแบบพึ่งพาตนเองด้วยการเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และหัตถกรรม โดยแต่ละชาติพันธุ์ต่างก็มีอัตลักษณ์เฉพาะตน

การอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ลาวดังกล่าว ส่วนใหญ่เกิดจากภัยของศึกสงคราม ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาถึงสมัยกรุงธนบุรี ต่อเนื่องถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น² ซึ่งเป็นการกวาดต้อนเพื่อมาตั้งถิ่นฐานเป็นทรัพยากรแรงงานในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย โดยการเคลื่อนย้ายผู้คนมาจาก 3 พื้นที่หลัก คือ เมืองเวียงจันทน์ ที่ตั้งถิ่นฐานของลาวเวียง ลาวครั่ง เมืองเชียงขวาง ที่ตั้งถิ่นฐานของลาวพวน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเมืองแฉง (เตียนเบียนฟู) ที่ตั้งถิ่นฐานของลาวโซ่งในดินแดนสิบสองจุไทยประเทศเวียดนาม³ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคกลางของประเทศไทย ได้แก่ ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี

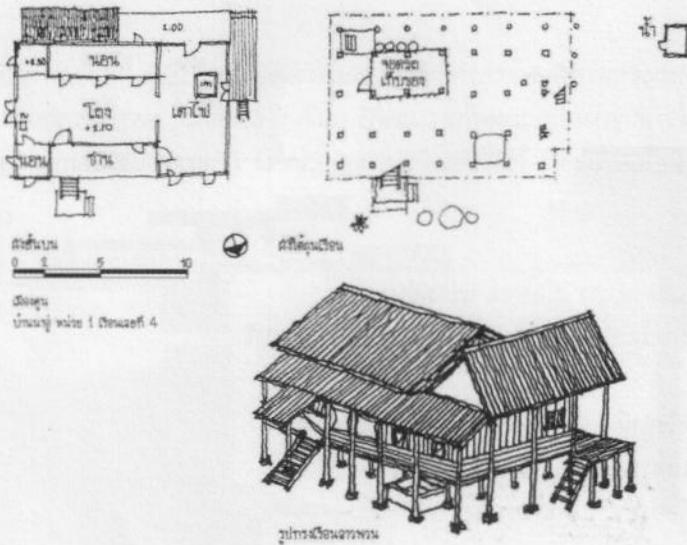
ปัจจุบันการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว กระจายตัวอยู่ในหลายจังหวัด ดังนี้

ลาวพวน : สุพรรณบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ ลพบุรี สุโขทัย ปราจีนบุรี และพิจิตร

ลาวเวียง : ราชบุรี สระบุรี ฉะเชิงเทรา จันทบุรี สุพรรณบุรี ลพบุรี นครนายก และกาญจนบุรี

ลาวครั่ง : สุพรรณบุรี ชัยนาท นครปฐม และพิษณุโลก

ลาวโซ่ง : เพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี นครสวรรค์ และกำแพงเพชร

ภาพที่ 1 : ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวพวน แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2552.

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ในการศึกษาที่แบ่งการสำรวจพื้นที่ศึกษาออกเป็น 8 พื้นที่ จำแนกเป็น 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศเวียดนาม ได้แก่

ลาวพวน : แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เรือนลาวพวนในแขวงเชียงขวางซึ่งเป็นต้นกำเนิดของเรือนพวนในไทย แต่กลับพบปัญหาสงครามและการเมืองการปกครองที่ทำให้หมู่บ้านและเรือนลาวพวนในแขวงถูกทำลายสูญสิ้น ไม่เหลือเรือนเก่าให้ศึกษาแม้แต่หลังเดียว หมู่บ้านที่เป็นต้นกำเนิดของชาวพวนไทย เช่น บ้านหมี่ เมืองแปก บ้านนาอู่ เมืองคูน และหมู่บ้านพวนอื่นๆ ในแขวงเชียงขวางล้วนมีอายุการสร้างเท่าๆ กัน คือ 35 ปี (ค.ศ. 1975 หรือ พ.ศ. 2518) ทำให้ไม่สามารถเห็นพัฒนาการของเรือนลาวพวนได้ แต่สรุปได้ว่าเรือนทุกแห่งมีรูปลักษณ์ของผังพื้นและรูปทรงคล้ายคลึงกัน และผังพื้นดังกล่าวยังมีรูปลักษณ์เดียวกับเรือนลาวพวนในประเทศไทยด้วย

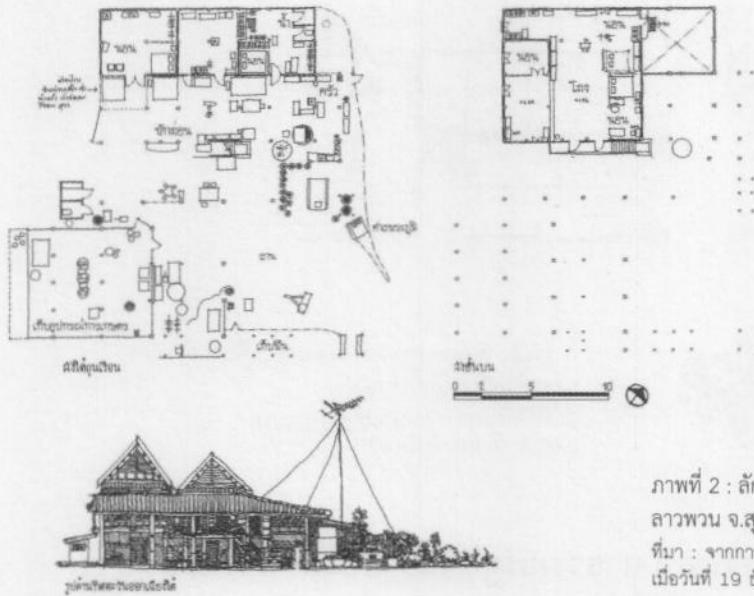
การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวพวน : แขวงเชียงขวาง สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ใช้สำหรับเก็บพินเก็บของ แบ่งกันเฉพาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์ บางพื้นที่ เช่น บ้านหมี่ เมืองแปก ยังเป็นใต้ถุนโล่งเตี้ยวางกึ่งทอผ้า

บันได มีหลังคาคลุม พบทั้งที่วางบันไดตั้งฉากและขนานกับตัวเรือน ซึ่งบันไดอาจเข้าสู่โถงกลางได้หลายทิศทาง โดยเน้นความสำคัญของถนนเป็นหลักมากกว่าความเชื่อ และจะมีบันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชิดติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 5 7 และ 9 ชั้น

ชาน เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกระดับสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอนและห้องผัดผ้า ใช้เป็นพื้นที่พักผ่อน รับแขก และใช้เป็นที่นั่งนอนของแขกผู้มาเยือน

ภาพที่ 2 : ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่น
ลาวพวน จ.สุพรรณบุรี ประเทศไทย
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย
เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552.

ห้องนอน และห้องมีเตา นิยมกันห้องนอนด้วยผ้าไม้อัด ส่วนใหญ่นิยมประดับตกแต่งด้วยรูปหรือปฏิทินแม่หญิงลาว
เรือนครัว แม่เตาไฟ ตั้งอยู่ด้านท้ายเรือน แม่เตาไฟยังเป็นแบบบุพกาล คือมีแม่เตาไฟกลางห้อง แม่เตาไฟนี้บาง
เรือนมีชุดเดียว แต่บางเรือนมีแม่เตาไฟ 2 ชุด ชุดหนึ่งใช้ประกอบอาหาร อีกชุดหนึ่งใช้ต้มน้ำชุดนี้อาจแปลงเป็นเตา
สำหรับแม่ที่คลอดลูกใหม่ให้อยู่ไฟโดยมีเตียงไม้ไผ่วางเคียงข้างอยู่ด้วย

ลาวพวน : จ.สุพรรณบุรี ประเทศไทย

การสร้างเรือนของลาวพวนนั้นจะนิยมสร้างเรือนขนาดใหญ่สมบูรณ์เป็นหมู่ในการสร้างคราวเดียวกัน ห้ามไม่ให้
ต่อเติมในภายหลัง ด้วยความเชื่อว่าการต่อเติมจะทำให้เกิดสิ่งอัปมงคลแก่ลูกหลาน ตามความเชื่อที่ว่า "ต่อตบเสียหลาน
ต่อฉานเสียลูก"

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวพวน : จ.สุพรรณบุรี สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน ส่วนใหญ่เป็นพื้นดินคอนกรีตเนื่องจากมีการใช้สอยใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ เก็บข้าวของ
เครื่องใช้ในด้านเกษตรกรรม รวมถึงการกั้นนั่งห้องนอน

บันได มีบันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชิดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับ
เรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 7 และ 9 ชั้น

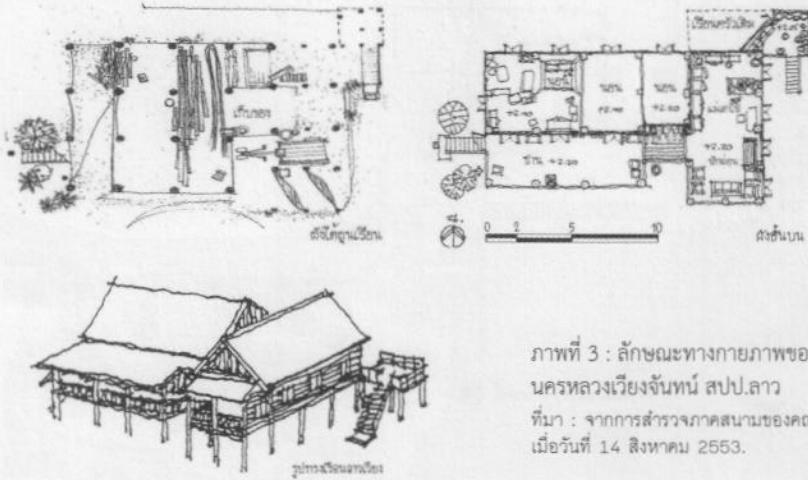
ชาน เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกระดับสูงกว่าชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์

ห้องนอน กั้นห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลังจะใช้เรือนครัวที่
ใต้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม ไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ห้องน้ำ บนเรือนบางหลังมีการต่อเติมห้องน้ำมักตั้งใกล้กับเรือนครัว

ภาพที่ 3 : ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวเวียง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2553.

ลาวเวียง : นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวเวียง : นครหลวงเวียงจันทน์ สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน ในบริบทเมืองเป็นพื้นลาดคอนกรีต ใช้เก็บของ ตากผ้า และผูกเปลญวนไว้นอนเล่น ส่วนบริบทชานเมืองเป็นพื้นดินอัดแน่น ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง

บันได มีหลังคาคลุม บันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 7 และ 9 ชั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระต๊อบสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์

ห้องนอน และเบิง มีการกันห้อง ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อยภายในห้องมีหิ้งพระหรือร้านให้บรรพบุรุษ

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลังจะใช้เรือนครัวที่

ใต้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม โดยทั่วไปไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล (ยกเว้นในเรือนอนุรักษ์)

ลาวเวียง : จ.ราชบุรี ประเทศไทย

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวเวียง : จ.ราชบุรี สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน พบทั้งที่เป็นพื้นดินอัดแน่น แบ่งกันส่วนไว้เลี้ยงสัตว์ และที่เป็นพื้นลาดคอนกรีต ใช้เก็บของ ตากผ้า ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง

บันได มีหลังคาคลุม บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 7 และ 9 ชั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

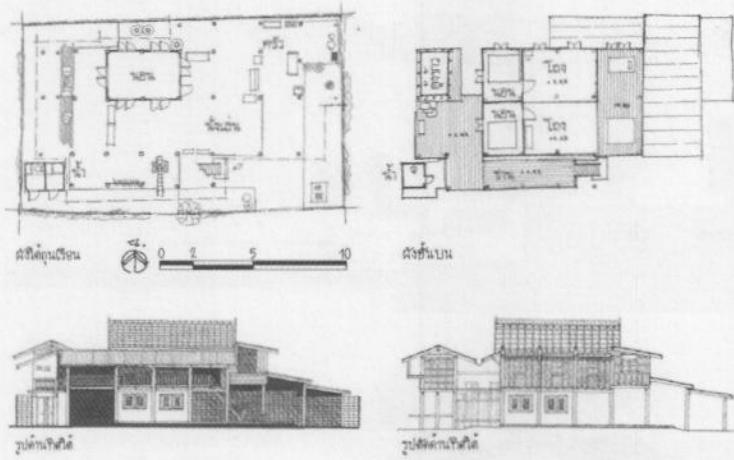
โถงกลาง ยกกระต๊อบสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์

ห้องนอน และเบิง มีการกันห้อง ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อยภายในห้องมีหิ้งพระหรือร้านคุณพระ

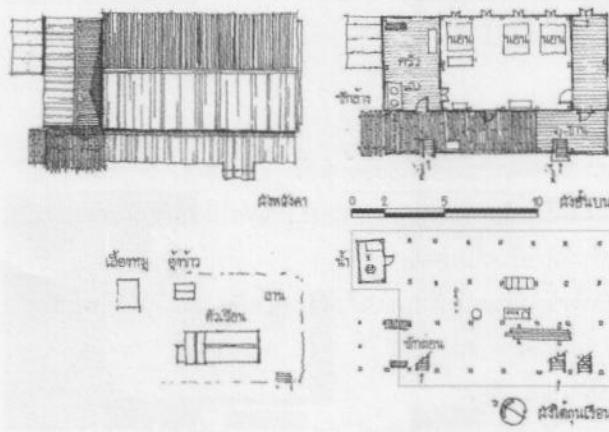
เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลังจะใช้เรือนครัวที่

ใต้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม โดยทั่วไปไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ห้องน้ำ บนเรือนบางหลังมีการต่อเติมห้องน้ำมักตั้งใกล้กับเรือนครัว

ภาพที่ 4 : ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวเวียง จ.ราชบุรี ประเทศไทย
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2553.

ภาพที่ 5 : ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวครั้ง แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2553.

ลาวครั้ง : แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวครั้ง : แขวงหลวงพระบาง สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ครึ่งดาดคอนกรีต กั้นห้องสำหรับเก็บของหรือทำเป็นห้องนอน ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง ตั้งที่ทอผ้า บางหลังมีการต่อเติมเพิงหน้าบ้านทำเป็นพื้นที่ขายของ ในเรือนที่ใต้ถุนเป็นดินอัดแน่นนั้นจะแบ่งพื้นที่สำหรับเก็บพินเก็บของ และตั้งแคร่ไม้

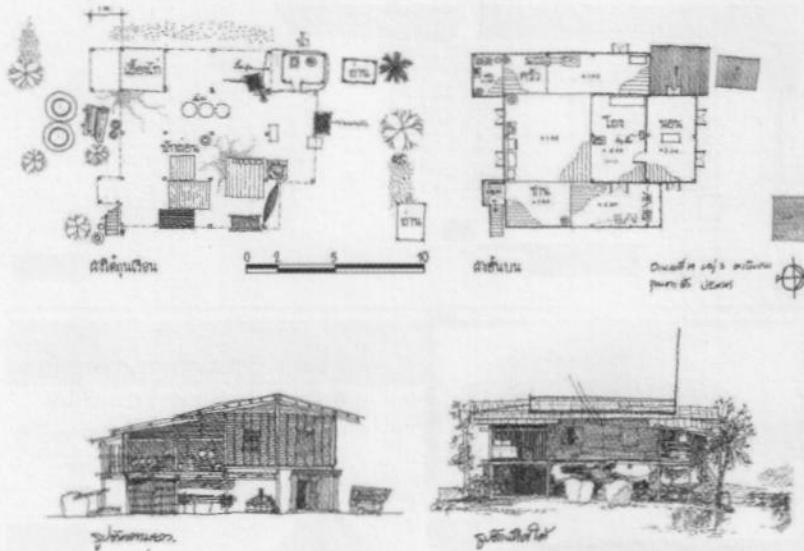
บันได มีหลังคาคลุม บันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคี่ ได้แก่ 5 7 และ 9 ชั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกระดับสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์

ห้องนอน และเบิง มีทั้งที่กั้นห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย และที่ไม่กั้นห้องแต่ใช้พื้นที่โถงกลางอเนกประสงค์ในการหลับนอน

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลังจะใช้เรือนครัวที่ใต้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม ไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ภาพที่ 6 : ลักษณะทางกายภาพ
ของเรือนพื้นถิ่นลาวครึ่ง
จ.ชัยนาท ประเทศไทย
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของ
คณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 มกราคม
2553.

ลาวครึ่ง : จ.ชัยนาท ประเทศไทย

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวครึ่ง : จ.ชัยนาท สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ใช้สำหรับเก็บของ เครื่องมือทางการเกษตรกรรม ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง บางหลังมีการแบ่งกันพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์

บันได มีหลังคาคลุม บันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคี่ ได้แก่ 5 7 และ 9 ชั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระต๊อบสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์

ห้องผี อยู่ติดกับเรือนนอน ไม้กั้นห้องภายในมีหิ้งพระหรือร้านไหว้บรรพบุรุษ

ห้องนอน และเบิง กันห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลังจะใช้เรือนครัวที่

ใต้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม ไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ลาวโซ่ง : จังหวัดเตียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม

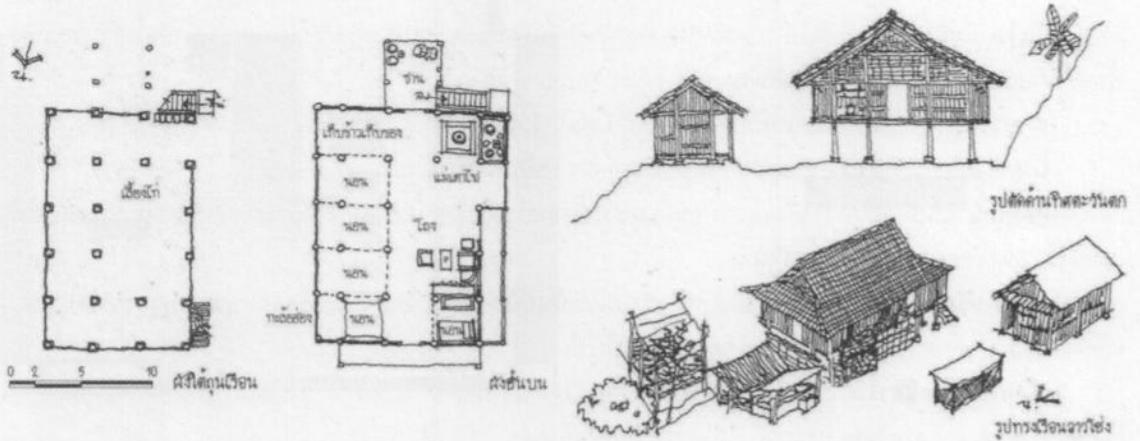
การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวโซ่ง : จังหวัดเตียนเบียนฟู สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ใช้สำหรับเก็บพินเก็บของ แบ่งกันเฉพาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์

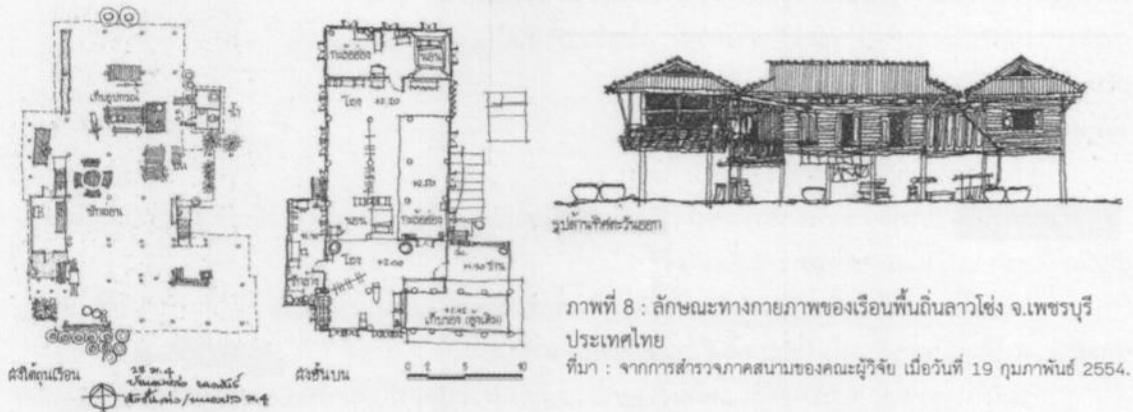
บันได ส่วนใหญ่วางตั้งฉากกับตัวเรือนและจะมีบันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคี่ ได้แก่ 7 9 และ 11 ชั้น

ชาน เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน ซึ่งส่วนนี้ไม่มีหลังคาคลุม คล้ายกับนอกชานเรือนไทยในชนบท

ระเบียง ยกกระต๊อบสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอนหรือห้องผี ปกติใช้รับแขกและเป็นที่พักนอนของสมาชิกในครัวเรือน

ภาพที่ 7 : ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวโซ่ง จ.เดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2553.

ภาพที่ 8 : ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวโซ่ง จ.เพชรบุรี ประเทศไทย
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2554.

ห้องนอน มีทั้งที่กั้นห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย และไม่กั้นห้องแต่จะใช้การจัดวางเฟอร์นิเจอร์และผ้า幔เพื่อกำหนดอาณาเขตของห้องนอน

ห้องผี หรือกะลือห้อง ไม่กั้นห้องเป็นพื้นที่สำหรับเลี้ยงผีใช้เป็นที่ทำพิธีเสนเรือน ห้องผีเป็นเขตหวงห้ามของคนภายนอกและต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของเรือนเสียก่อนจึงจะเข้าไปได้

เรือนครัว แม่เตาไฟ ตั้งอยู่ด้านท้ายเรือน พื้นมักทำจากฟากไม้ไผ่แยกกับตัวเรือนหลักซึ่งเป็นพื้นไม้จริงอย่างชัดเจน แม่เตาไฟยังเป็นแบบบุพกาล

ลาวโซ่ง : จ.เพชรบุรี ประเทศไทย

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวโซ่ง : จ.เพชรบุรี สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ใช้สำหรับเก็บของ เครื่องมือทางการเกษตรกรรม ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง เรือนบางหลังมีการกั้นเป็นห้องเก็บของหรือห้องนอน

บันได มีหลังคาคลุม บันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 7 และ 9 ชั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระต๊อบสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคา ใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์

ห้องนอน มีทั้งที่กั้นห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย และที่ไม่กั้นห้องแต่จะใช้การจัดวางเฟอร์นิเจอร์และผ้ามางเพื่อกำหนดอาณาเขตของที่นอน

ห้องผี หรือกะลือห้อง กั้นเป็นห้องสำหรับเลี้ยงผีใช้เป็นทำพิธีเสนเรือน ห้องผีเป็นเขตหวงห้ามของคนภายนอก และต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของเรือนเสียก่อนจึงจะเข้าไปได้

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ชั่งล้าง ในเรือนบางหลังจะใช้เรือนครัวที่ได้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม ไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ผลและการอภิปรายผล

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

การพิจารณาลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ได้ดังนี้

บริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กับที่ว่างภายในเรือน

ใต้ถุนเรือน

ใต้ถุนเรือนมีการปรับใช้ในหลายลักษณะ ได้แก่

ลาวพวนในแขวงเชียงขวางและลาวโซ่งในเมืองแกง (เดียนเบียนฟู) ยังคงการใช้สอยพื้นที่ใต้ถุนเรือนโล่งสำหรับเก็บพื้นเก็บของ แบ่งกันเฉพาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์

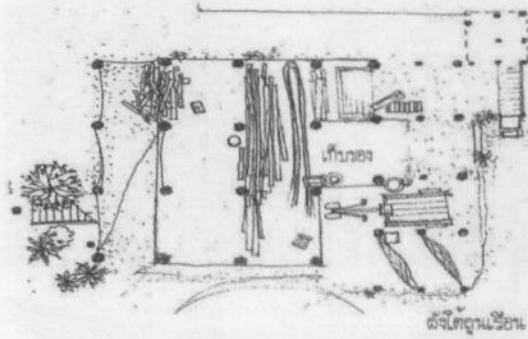
ลาวเวียงในนครหลวงเวียงจันทน์มีการกั้นห้องเป็นพื้นที่เก็บของ ห้องน้ำและห้องนอน ส่วนบ้านเรือนในแถบชานเมืองนั้น ใต้ถุนยังเป็นที่ว่างโล่ง ใช้เป็นพื้นที่พบปะกันของคนในชุมชน

ลาวครั้งในแขวงหลวงพระบางได้รับอิทธิพลของกระแสเมืองมรดกโลก ทำให้มีการแบ่งกันสำหรับทำเป็นร้านค้าขายของด้านหน้าบ้านและห้องนอนในบ้านที่ติดกับทางเดินสัญจรภายในชุมชน

แตกต่างกับบริบทของประเทศไทยที่พบว่าบ้านเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว เกือบทั้งหมดได้ถูกปรับเปลี่ยนให้มีการใช้งานมากขึ้น มีการตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่ง ผูกเบาะนอนสำหรับนอน บ้างใช้เป็นที่จอดรถจักรยานยนต์ รถยนต์ เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรกรรม กั้นห้องเป็นพื้นที่เก็บของ ในบางหลังมีการกั้นเป็นห้องน้ำและห้องนอนเนื่องจากเป็นครอบครัวขยาย ซึ่งพื้นที่บนเรือนไม่สามารถรองรับสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มขึ้นได้อย่างเพียงพอ

บันได

บันได หรือทางขึ้นเรือนเป็นที่ว่างที่เชื่อมโยงระหว่างที่ว่างภายนอกกับที่ว่างภายในเรือนเข้าด้วยกัน ส่วนใหญ่วางตั้งฉากกับตัวเรือนและจะมีบันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นใช้จำนวนเลขคู่เป็นหลัก ได้แก่ 5 7 9 และ 11 ชั้น (บันได 5 ชั้น พบในเรือนกรณีศึกษาพื้นที่แขวงเชียงขวาง แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ จ.ชัยนาท ประเทศไทย) จากกรณีศึกษาพบว่า บันไดจะหันในทิศทางที่แตกต่างกันตามบริบทแวดล้อมของหมู่บ้าน ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับทิศบันไดยังคงพบเห็นในกลุ่มเรือนที่เกาะกลุ่มมีลานโล่งเชื่อมถึงกัน ส่วนการตั้งบ้านเรือนที่ปลูกหลังจากมีถนนตัดเข้ามานั้นทำให้ทิศบันไดอิงกับทางสัญจรหลักในหมู่บ้านเป็นที่ตั้งไม่สัมพันธ์กับความเชื่อดั้งเดิม

ผังบ้านเรือน

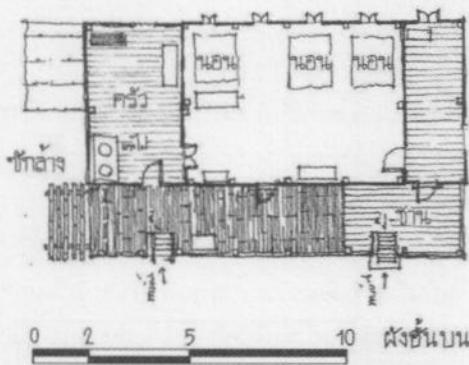
แสดงลักษณะการใช้สอยได้ดูเรือนโล่งเป็นพื้นที่โล่ง

ผังบ้านเรือน

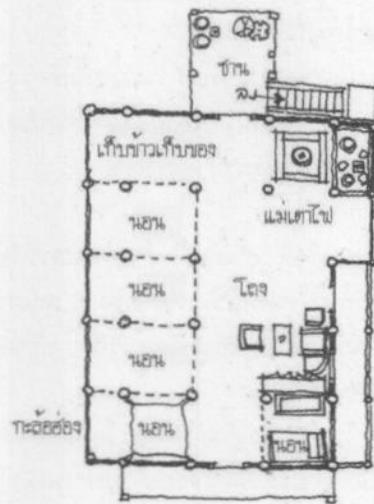
แสดงลักษณะการใช้สอยที่ถูกปรับเปลี่ยนให้มีการใช้สอยเพิ่มเติม ประกอบด้วยห้องนอนและห้องน้ำ

ภาพที่ 9 : แสดงพัฒนาการของการใช้สอยที่ว่างบริเวณใต้ถุนเรือน
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย

ผังชั้นบน

แสดงลักษณะการใช้สอยที่ว่างภายในเรือน เป็นโถงเนกประสงค์

ผังชั้นบน

แสดงลักษณะการใช้สอยที่ว่างภายในเรือนที่มีการกั้นห้องนอนและเบียงหรือห้องมีแยกออกจากกัน

ภาพที่ 10 : แสดงพัฒนาการของการใช้สอยที่ว่างภายในเรือน
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย

แสดงลักษณะการใช้สอยที่ว่าง หรือโถงเพื่อประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเสน
เรือน แต่งงาน ซึ่งยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบัน

แสดงลักษณะการทำงานบริเวณครัว หรือแม่เตาไฟแบบบุพกาล พบได้ในชุมชนที่
มีความหนาแน่นน้อย สภาพแวดล้อมอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม รวมถึงห่างไกล
จากชุมชนเมือง

ภาพที่ 11 : แสดงการใช้สอยที่ว่างภายในเรือน โถง และแม่เตาไฟ
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามของคณะผู้วิจัย

ที่ว่างภายในเรือน

พื้นที่ใช้สอยชั้นบน โถง

ที่ว่างบนเรือนมีลักษณะโปร่งโล่ง ไม่มีการกั้นห้อง มักใช้งานอเนกประสงค์ เป็นที่นอนของสมาชิกภายในบ้าน และเพื่อประกอบพิธีกรรมบนเรือนในวาระสำคัญ ดังเช่นพิธีเสนเรือนของชาวลาวโซ่งนั้นต้องการพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อรองรับเพื่อนบ้านในชุมชนที่เข้าร่วมพิธีกรรม

ห้องผี

ห้องผีตามความเชื่อมีทั้งกั้นห้องในลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั้ง และไมกั้นห้องในลาวโซ่ง ใช้เป็นที่ทำพิธีกรรมบนเรือนต่อเนื่องกับโถงกลาง ห้องผีเป็นเขตหวงห้ามของคนภายนอกจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของบ้านก่อนจึงจะเข้าไปได้ เพราะเชื่อว่าคนภายนอกเข้าไปในห้องผีจะทำให้เจ้าของบ้านเดือดร้อนเจ็บป่วยได้

เรือนครัว แม่เตาไฟ

เรือนครัวอยู่ท้ายเรือนและติดกับชานแดดเป็นส่วนใหญ่ ในพื้นที่แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ จ.เตียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม แม่เตาไฟยังคงเป็นแบบบุพกาล แต่ในบริบทอื่นๆ ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นครัวแบบสมัยใหม่

ยั้งข้าว

จากเดิมเป็นส่วนที่อยู่ภายนอกเรือน ภายหลังเลิกใช้ยั้งเนื่องจากการทำนาที่ไม่ต้องอาศัยการเก็บข้าวเปลือกทำให้ยั้งข้าวกลายเป็นที่เก็บของในลาวโซ่ง จ.เพชรบุรี พบการต่อเติมเรือนเข้ากับยั้งข้าวซึ่งมีระดับพื้นสูงกว่าพื้นเรือนเล็กน้อยเพื่อใช้เป็นห้องเก็บของเท่านั้น

สรุปการปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

จากผลและการอภิปรายผลทำให้เกิดข้อสรุปของการปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ได้ดังนี้

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในของเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว เป็นผลผลิตของวิถีชีวิตและการอยู่อาศัยในบริบทแวดล้อม สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์

รูปลักษณ์ของเรือนมีการปรับเปลี่ยนไปทั้งในบริบทดั้งเดิมและบริบทใหม่ หากแต่วิวัฒนาการไปในลักษณะที่แตกต่างกันขึ้นกับบริบทแวดล้อม ดังเช่นเรือนลาวพวนในแขวงเชียงขวางซึ่งอยู่ในพื้นที่สูงจะมีลักษณะใต้ถุนเตี้ย เมื่อเปรียบเทียบกับเรือนลาวพวนในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางที่ต้องยกใต้ถุนสูงเนื่องจากมีฤดูน้ำหลาก ซึ่งการใช้ที่ว่างภายในเรือนก็สอดคล้องกับการใช้ที่ว่างใต้ถุนเรือน คือ มีการเพิ่มและลดพื้นที่สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอยที่เจ้าของเรือนและสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้กำหนด โดยแรงกระทำจากสภาพแวดล้อมรอบด้าน ได้แก่ บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณะ ทรัพยากรชีวภาพ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น นโยบายของภาครัฐ รวมถึงการโยกย้ายแรงงานเข้าสู่เมือง

เปรียบเทียบความเหมือน-ต่าง ของการใช้ที่ว่างภายในเรือน

การใช้ที่ว่างภายในเรือนได้สะท้อนออกมาเป็นกายภาพที่แตกต่างกันตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน ดังเห็นได้จากลักษณะการใช้สอยที่ว่างในบริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กับที่ว่างภายในเรือน ได้แก่

ใต้ถุนเรือน ที่มีความสัมพันธ์กับที่ว่างภายในเรือนอย่างแยกกันไม่ออกนั้น มีความเหมือนกันในแง่ของการใช้สอยที่มีการปรับใช้ที่ว่างจากเดิมที่มีการแบ่งกันส่วนสำหรับเลี้ยงสัตว์ ใต้ถุนในลักษณะนี้เป็นพื้นที่เก็บของและไม่เป็นที่อยู่อาศัยของคน แต่เมื่อมีการปรับใช้พื้นที่ใต้ถุนมากขึ้น นำพื้นที่เลี้ยงสัตว์ออกไปและใต้ถุนสูงขึ้นทำให้คนลงมาใช้พื้นที่ใต้ถุนแทน หากสมาชิกในครอบครัวมีจำนวนมากขึ้นก็จะมีการกันเป็นห้องนอน ห้องนำตามมาภายหลัง

บันได โดยมากมักจะมี 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนขั้นใช้จำนวนเลขคี่เป็นหลัก ได้แก่ 5 7 9 และ 11 ขั้น ตามความสูงของใต้ถุนเรือน ทิศการวางบันไดสัมพันธ์กับรูปแบบของทางสัญจรในชุมชนอย่างชัดเจน

พื้นที่ใช้สอยชั้นบน โถง พบทั้งที่มีลักษณะโปร่งโล่ง ไม่มีทั้งที่กันห้องนอนแยกออกจากพื้นที่อเนกประสงค์ เพื่อประกอบพิธีกรรมบนเรือนในวาระสำคัญ และที่กันแยกห้องนอนออกมาทั้งที่รับเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามา และการปรับเปลี่ยนเพื่อกำหนดอาณาเขตที่ชัดเจนมากขึ้น

ห้องผี ตามความเชื่อมีทั้งกันห้องในลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั้ง และไม่กันห้องในลาวโซ่ง เพื่อใช้เป็นที่ทำพิธีกรรมบนเรือนต่อเนื่องกับโถงกลาง ภายหลังมีทั้งการเอาฝาห้องมือออกใน ลาวเวียง ลาวครั้ง และมีการกันห้องในลาวโซ่ง แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือห้องผียังเป็นเขตหวงห้ามของคนนอก ในบริบทของประเทศไทยปัจจุบันได้รับเอาศาสนาพุทธเข้ามาไว้ในเรือนด้วยจึงปรากฏว่ามีทั้งพระ หรือโต๊ะหมู่บูชาควบคู่ไปกับการไหว้ผีเรือน

เรือนครัว แม่เตาไฟ ตั้งอยู่ท้ายเรือนติดกับชานแดด ในพื้นที่แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ จ.เดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม แม่เตาไฟยังคงเป็นแบบบุพกาล แต่ในบริบทอื่นๆ ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นครัวแบบสมัยใหม่

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

สภาพแวดล้อมของเรือน

หมายถึง ลักษณะการเกาะกลุ่มกันของหมู่บ้าน เส้นทางสัญจร และพื้นที่สาธารณะในชุมชน ล้วนก่อให้เกิดผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนที่ว่างภายในเรือนทั้งสิ้น จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามพบว่า

- กลุ่มเรือนที่มีลานโล่งเชื่อมถึงกัน ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรือนและลานสาธารณะในชุมชนยังคงหลงเหลืออยู่
- เรือนที่ปลูกตามแนวขนานกับถนน พบในหมู่บ้านลาวพวน แขวงเชียงขวาง ที่ตั้งภายหลังการตัดถนนเนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นฐานออกและกลับเข้ามาใหม่ทำให้ตัวเรือนต้องวางขนานอ้างอิงกับทางสัญจรหลัก ความเชื่อเกี่ยวกับทิศหัวนอนจึงเลื่อนลงหายไป

สภาพแวดล้อมของเรือนที่มีการการตั้งถิ่นฐานชุมชนหนาแน่นขึ้น หรือมิติของเมืองขยายมาถึงทำให้การใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาลหายไป

วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับเรือน

การประกอบอาชีพดั้งเดิมเป็นชาวนา มียุ่งข้าวสำหรับเก็บข้าวเปลือก ต่อมามีการผลิตข้าวเป็นจำนวนมากโดยโรงสีมารับข้าวเปลือกถึงท้องนาทำให้ยุ่งข้าวถูกลดความสำคัญลง กอปรกับในปัจจุบันที่คนในชุมชนส่วนใหญ่เปลี่ยนอาชีพไปเป็นรับราชการ ลูกจ้าง หรือพนักงานบริษัท จึงทำให้ในบางพื้นที่เลิกใช้ยุ่งข้าวปรับมาเป็นห้องเก็บของ และทำทางเชื่อมกับตัวเรือนชั้นบน

การขยายตัวของจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ทำให้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อกันเป็นห้องนอนเพิ่มขึ้น จากที่ต้องนอนรวมกันที่โถงกลาง อีกทั้งการรับเอาห้องน้ำมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของเรือนก็ทำให้ลักษณะของที่ว่างเปลี่ยนแปลงไป

ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับเรือน

ความเชื่อที่ยังปรากฏเด่นชัดคือ ห้องผี การใช้ที่ว่างบนเรือนที่โปร่งโล่งนั้นสัมพันธ์กับความเชื่อพิธีกรรมที่รองรับจำนวนคนในชุมชนอย่างเด่นชัดในกลุ่มของไท-ลาว ในประเทศไทย ซึ่งพิธีเสนเรือน หรือการไหว้ผีเรือนที่ต้องรวมคนทั้งหมู่บ้านมาไว้บนเรือนหรือโถงกลางเป็นพิธีกรรมที่ยังคงตกทอดมาถึงปัจจุบัน

สรุป

งานวิจัยนี้ต้องการค้นหาว่า การปรับตัวทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริบทดั้งเดิม ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม และในบริบทลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยนั้นมีความเหมือน-ต่างของการใช้ที่ว่างภายในเรือนอย่างไร และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างภายในเรือน จากการค้นคว้าภาคเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนกรณีศึกษาพบว่าลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ทั้งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม และประเทศไทยเองนั้นต่างก็มีพลวัตและแนวทางการปรับตัวที่แตกต่างกันออกไปในมิติของที่ว่างภายในเชิงกายภาพ สภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ บทบาทของการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน และความเชื่อที่มีการวิวัฒนาการผสมผสานกับวัฒนธรรมสากลรวมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แปรเปลี่ยนไป หากแต่ยังคงอัตลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับเรือน โดยสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับการใช้ที่ว่างภายในเรือน

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยข้างต้นประเมินจากการรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก การนำข้อมูลภาคเอกสารที่ลงลึกในประเด็นของการสืบค้นถึงแบบแผนดั้งเดิมและประวัติศาสตร์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับข้อมูลภาคสนาม เป็นสิ่งที่ต้องทำในขั้นตอนต่อไป เพื่อการศึกษาเชิงเปรียบเทียบของการใช้ที่ว่างภายในเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ให้เห็นมิติที่หลากหลายและครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิจัย "การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย," ทุนวิจัยศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น (ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์) ประจำปี พ.ศ. 2552 จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกว.) และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

² บังอร ปิยะพันธุ์, ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 6.

³ เกียรติกร เกิดศิริ, "ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวและการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทย," ใน ไท-ลาว รายงานความก้าวหน้า งานวิจัยในรอบปีที่ 1 โครงการวิจัย "การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย" (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2553), หน้า 69.

⁴ อรศิริ ปาณินท์, ไท-ลาว รายงานความก้าวหน้างานวิจัยในรอบปีที่ 1 โครงการวิจัย "การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย" (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2553), หน้า 127.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112 - 113.

⁷ อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), หน้า 192.

⁸ ต้นข้าว ปาณินท์ และคณะ, โครงการย่อยที่ 3: คติความเชื่อและระบบสังคมที่สัมพันธ์กับเรือนและการอยู่ (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), หน้า 48.

บรรณานุกรม

ต้นข้าว ปาณินท์, จิรัฐกา จิตศิริธนากร, อุปถัมภ์ รัตนสุภา และจิโรจ กาญจนภรณ์, โครงการย่อยที่ 3 : คติความเชื่อและระบบสังคมที่สัมพันธ์กับเรือนและการอยู่. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

บังอร ปิยะพันธุ์, ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

อรศิริ ปาณินท์ และคณะ, รายงานความก้าวหน้างานวิจัยรอบปีที่ 1 โครงการวิจัย "การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย". กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2553.

อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

Adaptability of Interior Space in Tai-Lao Vernacular House

Jatupon Angsuvech
Faculty of Architecture, Kasetsart University

Abstract

The Tai-Lao ethnic group has a long history of settlement in Thailand that has spanned over two centuries. The group has retained cultural identities inherited from their ancestors and desires to articulate such identities that reflect their particular origin through several expressions, for example, the traditional black costume of Lao Song called Suang Hee and the lac-dyed fabric of Lao Krang. In terms of housing, the Tai-Lao ethnic group has adopted overall architectural configurations of the traditional Thai house and adapted them to conform to new contexts, ways of life and local culture.

The examination of the adaptability of interior space in the Tai-Lao vernacular house in this article is part of the research "Holistic Study for the Adaptability in the Different Context of Tai-Lao Ethnic in the Central Region Basin of Thailand" which seeks to fulfill knowledge base related to adaptation to maintain the identity of the Tai-Lao ethnic group in the context of Thailand. The comparative study aims to understand the identity of each Tai-Lao ethnic group through the utilization of the interior space of its local houses and factors affecting changes of the interior space by comparing that of Tai-Lao ethnic groups settling in the context of the central region basin of Thailand with Tai-Lao ethnic groups settling in the original contexts, include Lao- Phuan originally settling in Xieng Khouang, Lao-Vieng originally settling in Vientiane and Lao-Krang believed to originally settle in Luang Prabang, the Laos PDR, and Lao Song or Tai Dam originally settling in Dien Bien Foo province, Vietnam.

Data from documents, fieldwork and interviews with house owners suggested that the physical characteristics of Tai-Lao vernacular house in Laos, Vietnam and Thailand have dynamicity, Patterns of adaptations differs due to varying contexts, lifestyles, beliefs and traditions. Regardless of changes, identities reflecting domestic beliefs are still clearly expressed through rituals associated with the utilization of space within the house.

Keywords : adaptability, interior space, vernacular house, Tai – Lao ethnic